

УДК 378.018.43:004-057.875

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.27>**С. Ф. Бобровицька**здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЕОР У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Активне поширення ІТ зумовило появу великої кількості різних електронних ресурсів, серед яких окремою групою виділяють електронні освітні ресурси (ЕОР), під якими розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені в комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних, цифрових, технічних засобів і які необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами. Це актуалізує проблему підготовки вчителя початкової школи в контексті сформованості в нього предметного, методологічного і психологічного базисів готовності до застосування електронних освітніх ресурсів у професійній діяльності.

Вибір методологічної основи обов'язково пов'язується зі специфічними взаємопов'язаними методологічними підходами, які дозволяють визначити способи дослідження процесу підготовки вчителів початкової школи. Тому, враховуючи предмет дослідження, ми вважаємо доцільним спиратися на такий комплекс підходів: професійно особистісний, системний, діяльнісний та синергетичний.

Професійно-особистісний підхід включає в себе розробку загальної стратегії підготовки сучасного вчителя початкової школи засобами ЕОР. Системний підхід сприяє організації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР як цілісного педагогічного процесу, що характеризується структурністю, ієрархічністю і взаємозалежністю із професійним середовищем та запитам сучасного інформатичного суспільства. Навички володіння інструментальними засобами стають невід'ємною складовою частиною підготовки майбутніх учителів початкової школи, оскільки застосування засобів ЕОР створюють умови для самостійного, діяльнісного освоєння нового досвіду. Підготовка на основі синергетичного підходу передбачає, що освітній простір є відкритим, чутким до розвитку інформаційних технологій і засобів, а підходи педагогічної синергетики дозволяють сформулювати міждисциплінарні знання й уміння створювати і використовувати ЕОР для комплексного вирішення професійних завдань та реалізувати професійну підготовку з мінімальною витратою сил і навчального часу та максимальним очікуваним результатом.

Ключові слова: вчитель початкової школи, професійна підготовка, електронні освітні ресурси, методологічні підходи.

Постановка проблеми. Нині провідною стратегією розвитку українського суспільства та всіх галузей народного господарства є входження України до єдиного європейського та світового простору, в тому числі й освітнього. Передумовою цього процесу є запровадження нових парадигм освіти, що розглядають орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку. Вітчизняна система вищої освіти має незаперечні досягнення в підготовці кваліфікованих фахівців, зокрема вчителів початкової школи. Однак характерною особливістю сучасного етапу розвитку цієї системи є те, що тенденції в економіці вимагають подальшого впровадження наукомістких технологій. Із розвитком глобального процесу інформатизації та формуванням нового інформаційного середовища існування і професійної діяльності людини підготовка мільйонів людей до життя в якісно нових умовах інформаційного суспільства постає як нова парадигма

освіти. Її запровадження має базуватися на принципово нових підходах до інформатизації освіти. Отже, метою освіти стало забезпечення переходу від індустріального суспільства до інформаційно-технологічного через новаторство в навчанні, вихованні та науково-методичній роботі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемам упровадження інформаційних технологій у сферу освіти присвячено значну кількість державних програм і проектів. Так, укази Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», «Про невідкладні заходи щодо забезпечення та розвитку освіти в Україні», указ Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» та інші державні документи спрямовані на забезпечення відповідних умов для ефективного використання сучасних комп'ютерних технологій, що сприяло

б удосконаленню навчально-виховного процесу в усіх закладах освіти, в тому числі й педагогічних ЗВО. Ефективність цього процесу значною мірою залежить не лише від обсягів інвестування в комп'ютерну техніку й інші технічні засоби, а й від рівня фахової підготовки педагогічних працівників, педагогічно виваженого й обґрунтованого комп'ютерно орієнтованого методичного забезпечення освітнього процесу.

Особливої актуальності ці питання набувають у фаховій підготовці майбутніх вчителів початкової школи. Суттєва роль при цьому належить ЕОР, які швидко проникають в усі сфери суспільства, в тому числі і в освіту. Як показують результати проведеного нами опитування, 77% студентів спеціальності «Початкова освіта» педагогічних університетів використовують ЕОР як засіб навчання. Проте переважна частина дисциплін, спрямованих на фахову підготовку майбутнього вчителя початкової школи, вивчається з обмеженим застосуванням сучасних інформаційних технологій, що не забезпечує належної систематичності та неперервності використання комп'ютерів у освітньому процесі. У більшості випадків відсутня система цілеспрямованого добору та використання елементів ЕОР, що не дозволяє сформулювати в студента сприйняття цих технологій як цілісної системи сучасних засобів навчання.

Підґрунтям нашого дослідження стали: загальна теорія діяльності та теорія мотивації діяльності (Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, Д.Н. Узнадзе, П.М. Якобсон та інші); теорія навчальної діяльності (В.В. Давидов, Д.В. Ельконін, І.І. Ільясов, Н.Ф. Талізін та інші) і теорія професійно-педагогічної діяльності (Н.В. Кузьміна, В.А. Сластьонін, О.І. Щербаков та інші); загальна теорія навчання (С.І. Архангельський, Г.О. Атанов, Ю.К. Бабанський, В.П. Беспалько та інші); теорія розвивального навчання (В.В. Давидов, Л.В. Занков, М.Я. Ігнатенко, З.І. Калмикова, Г.С. Костюк, І.Є. Якиманська та інші); Закони України «Про освіту», «Про середню освіту», «Про вищу освіту»; Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)»; Національна доктрина розвитку освіти України; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. Об'єктивну основу формування готовності педагога до діяльності становить модель професійної діяльності та модель особистості фахівця (А.К. Маркова).

Підготовка майбутніх фахівців до застосування ЕОР, їх упровадження в освітній процес підготовки фахівців розглядається в ряді праць українських та закордонних авторів, є предметом серйозного обговорення на науково-практичних та науково-методичних конференціях, а також на сторінках періодичних видань.

Окремі аспекти багатогранної проблеми використання та створення ЕОР досліджено у працях Н.Р. Балик, Л.І. Білоусової, Л.В. Брескіної, В.П. Вембер, О.М. Гончарової, Л.Е. Гризун, А.П. Забарної, В.Б. Івасика, І.С. Іваськова, А.Ю. Кравцової, О.Г. Кузьмінської, Н.В. Морзе, В.П. Олексюка, С.А. Ракова, О.В. Резіної, І.В. Роберт, З.І. Сейдаметової, О.В. Семеніхіної, С.О. Семерікова, Є.М. Смирнкової-Трибульської, Ю.В. Триуса, О.І. Шиман та ін.

У процесі своєї діяльності вчителю початкової школи доводиться вирішувати завдання, пов'язані з пошуком наявних ЕОР, аналізом їх на доцільність використання в освітньому процесі та створення власних. Підготувати компетентного фахівця, здатного ефективно використовувати ЕОР для вирішення завдання своєї фахової підготовки, – важливе завдання вищої педагогічної освіти.

Водночас певні питання залишаються дискусійними і потребують більш поглибленого вивчення. Отже, використання сучасних ЕОР у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи є важливою передумовою успішності їхньої професійної діяльності, тому існує реальна потреба в розробці моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР у професійній діяльності.

Мета статті – розкрити методологічну основу моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання електронних освітніх ресурсів у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Методологічні основи процесу навчання – наукова теорія пізнання, яка передбачає методологічний аналіз основних дидактичних понять, єдність історичного та логічного в педагогічних процесах, зокрема в процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи [6].

Вибір методологічної основи обов'язково пов'язується зі специфічними взаємопов'язаними методологічними підходами, які дозволяють визначити способи дослідження процесу підготовки вчителів початкової школи. Тому, враховуючи предмет дослідження, ми вважаємо доцільним спиратися на такий комплекс підходів, як: професійно-особистісний, системний, діяльнісний та синергетичний.

Професійно-особистісний підхід (Г.І. Заболотна та Є.І. Тихомирова, Л.В. Парінова та О.Ю. Єфремов та ін.) передбачає здійснення підготовки майбутнього фахівця на основі взаємозв'язку та взаємозалежності особистісної позиції студента і його професійних знань, умінь та навичок. При цьому наголошується, що в основу мають бути покладені такі ідеї:

- унікальність особистості майбутнього фахівця, його інтелектуальна і моральна свобода;
- право на вибір індивідуальної траєкторії професійного розвитку;

- взаємозв'язок процесів розвитку особистості і професійного удосконалення;

- необхідність орієнтації професійного становлення на розвиток і саморозвиток задатків і здібностей та актуалізацію творчого потенціалу студента.

У нашому дослідженні професійно особистісний підхід дозволяє забезпечувати підготовку студентів спеціальності «Початкова освіта» педагогічних університетів засобами електронних освітніх ресурсів. Навчання, побудоване на основі професійно особистісного підходу, дає можливість кожному студенту реалізувати себе в різних видах професійної діяльності [4], таких як:

- пізнавальній (розвиток мислення, самостійності, креативності засобами ЕОР);

- навчальній (формування професійного мислення в умовах поширення ЕОР);

- комунікативній (орієнтація на продуктивну взаємодію);

- рефлексивній (навчання аналізу, синтезу, моделюванню, прогнозуванню професійно особистісного розвитку засобами ЕОР) тощо.

Професійно особистісний підхід включає в себе розробку загальної стратегії підготовки сучасного вчителя початкової школи засобами ЕОР; формування практики діяльності майбутніх учителів початкової школи на основі професійної підтримки викладачами їхнього особистісного розвитку в галузі застосування ЕОР; засвоєння студентами технологій створення та використання ЕОР із метою професійного саморозвитку та творчого зростання.

Системний підхід (В.Г. Афанасьєв, В.П. Безпалько, І.В. Блауберг, В.Н. Садовський і Є.Г. Юдін, М.С. Каган, В.І. Павлов, В.А. Семіченко та ін.) забезпечує постановку проблеми на всіх рівнях її дослідження і дозволяє розглядати підготовку майбутніх учителів початкової школи в умовах поширення ЕОР як педагогічну систему зі всіма її властивостями, особливостями та закономірностями. Об'єкт досліджується як структурне ціле з урахуванням внутрішніх зв'язків між окремими елементами та зовнішніх зв'язків з іншими системами. До якісних характеристик системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР відносяться [7]:

- 1) цілісність;

- 2) структурність;

- 3) взаємозв'язок системи навчання в закладах вищої освіти і професійного середовища;

- 4) ієрархічність.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР з точки зору системного підходу є [2]:

- 1) педагогічною системою, яка складається із впорядкованої сукупності взаємопов'язаних компонентів, серед яких ЕОР є обов'язковим засобом у системі сучасних засобів підготовки фахівця;

- 2) педагогічною системою, в умовах якої в майбутніх учителів початкової школи виникають нові, професійно значущі якості для ефективного створення та використання ЕОР;

- 3) складним явищем, яке включає предметну, методичну, психологічну складові, кожна з яких володіє специфічним набором системних характеристик.

У нашому дослідженні системний підхід сприяє організації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР як цілісного педагогічного процесу, що характеризується структурністю, ієрархічністю і взаємозалежністю із професійним середовищем та запитамі сучасного інформатичного суспільства, а також дозволяє виділити компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності та їхні структурно-функціональні зв'язки.

Діяльнісний підхід (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Атанов, Б.Ц. Бадмаєв, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, В.А. Козаков, О.О. Леонтьєв, В.О. Моляко, В.Ф. Шадріков та ін.) дозволяє розглядати діяльність як головне джерело формування особистості і фактор її розвитку, адже в діяльності студент набуває досвід, який, актуалізуючись, викликає розгортання внутрішніх структур особистості і тим самим надає професійній діяльності особистісний зміст. У цілому діяльнісний підхід передбачає орієнтацію на розвиток творчого потенціалу особистості і дозволяє враховувати індивідуальні та вікові особливості кожного студента через їх включення в навчальну чи квазіпрофесійну діяльність.

Діяльнісний підхід важливий для нас із точки зору організації значущої освітньої діяльності студентів спеціальності «Початкова освіта» педагогічних університетів як основи формування готовності майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР. Відповідно, процес навчання майбутніх учителів початкової школи розглядається в контексті загальної теорії діяльності. Завдання вивчення діяльності, зокрема навчальної та професійної, полягає в тому, щоб розкрити систему її теоретичних витоків, показати, як у процесі цілеспрямованої активності особистості проходить практичне перетворення об'єктивного світу, який механізм регуляції діяльності, як у її процесі змінюється сама людина, як діяльність впливає на розвиток можливостей людини і на вдосконалення її професійної культури [3]. Діяльнісний підхід визначає організацію діяльності головних суб'єктів освітнього процесу (викладачів і студентів) у єдності її стратегічної, тактичної і операційної складових частин, сприяє виявленню моделі успішної підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР, а також розроблення методики реалізації цієї моделі.

Реалізація діяльнісного підходу в нашому дослідженні передбачає врахування принципово важливих положень [1]:

- зміст процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання ЕОР розкривається через неперервну систематизовану зміну різних видів діяльності його суб'єктів, які знаходяться у відношеннях продуктивної взаємодії;

- діяльність суб'єктів в рамках процесу підготовки вчителів початкової школи до майбутньої професійної діяльності носить системний, ціле-направлений, творчий характер і визначається вимогами сучасного інформаційного суспільства до професійної підготовки;

- діяльність викладача, яка спрямована на підготовку майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності, базується на загально-дидактичних та інноваційних принципах і передбачає повне розкриття потенціалу студента через засоби ЕОР;

- процес підготовки до професійної діяльності базується на активності студента з використання засобів ЕОР, здійснює прямий вплив на професійне становлення майбутнього вчителя початкової школи і проходить у своєму розвитку ряд послідовних етапів.

Навички володіння інструментальними засобами стають невід'ємною складовою частиною підготовки майбутніх учителів початкової школи, оскільки застосування засобів ЕОР створюють умови для самостійного, діяльнісного освоєння нового досвіду.

Синергетичний підхід (Г.В. Лаврентьев та ін.) є значущим для нашого дослідження, оскільки його положення дозволяють розглядати особистість як самодостатнього творця свого розвитку, при цьому розвиток особистості – не стихійний процес, а потребує педагогічно грамотного і делікатного регулювання. Ураховуючи особливості свідомості майбутніх учителів початкової школи, слід вважати свідомість головною особистісною цінністю, тобто підготовка таких фахівців має бути націлена на соціальний саморозвиток, сприяти становленню студентів як професіоналів, підвищувати їхню соціальну адаптивність, всіляко розвивати та ініціювати їх творчу активність.

Отже, управління процесом навчання має бути технологічним, оскільки особистісний розвиток студента передбачає вміння застосовувати спеціалізовані ЕОР для вирішення поставлених перед майбутнім фахівцем завдань. Тому й професійний розвиток вимагає активного застосування сучасних ЕОР, розробки педагогічних технологій їх використання [5].

Забезпечення високого рівня підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності на основі синергетичного підходу передбачає врахування таких положень:

- стратегічною метою вищої освіти є підвищення інтелектуального потенціалу фахівців усіх профілів, оскільки саме фахівець-професіонал стає головним багатством країни в інформаційно-технологічному суспільстві, тому і проблема якості підготовки вчителя початкової школи стає провідною;

- формування майбутнього вчителя початкової школи як професіонала можливе тільки на базі ґрунтовної фундаментальної фахової підготовки, у тому числі засобами ЕОР;

- підходи педагогічної синергетики дозволяють сформулювати в майбутніх учителів початкової школи міждисциплінарні знання та уміння створювати і використовувати нові технології, в тому числі ЕОР для комплексного вирішення професійних завдань;

- свідоме застосування майбутніми вчителями початкової школи сучасних ЕОР у власній професійній підготовці дозволяє здійснити її з мінімальною витратою сил та навчального часу та дає змогу одержати максимальний результат професійної підготовки.

Висновки. Активне поширення ІТ зумовило появу великої кількості різних електронних ресурсів, серед яких окремою групою виділяють ЕОР, під якими розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені в комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

Це актуалізує проблему підготовки вчителя початкової школи в контексті сформованості в нього предметного, методологічного і психологічного базисів готовності до застосування ЕОР у професійній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко В.П. Основні методологічні принципи філософської рефлексії освіти. Вища освіта України. 2007. № 3. С. 5–8.
2. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
3. Биков В.Ю. Проблеми і цілі інформатизації освіти України. URL : http://lib.iitta.gov.ua/1166/1/ПРОБЛЕМИ_І_ЦІЛІ_ІНФОРМАТИЗАЦІЇ_ОСВІТИ__УКРАЇНИ.pdf.
4. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики. URL : http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/7/1.pdf.
5. Сподарець М.П. ІКТ-компетентність педагогічних кадрів. Монографія. 2007. 254 с.

6. Триус Ю.В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у вищих навчальних закладах : автореф. дис... д-ра пед. наук :13.00.02, Київ, 2005, 61 с.
7. Хеннер Е.К. Формування ІКТ-компетентності учнів і викладачів в системі безперервної освіти. Москва : БИНОМ. Лабораторія знань, 2008. 270 с.

Bobrovytska S. Methodological fundamentals of training future primary school teachers for the use of EER in professional activity

The active spread of IT has led to the emergence of a large number of different electronic resources, among which a separate group allocates ESD, which means educational, scientific, informational, reference materials and tools developed in electronic form and presented on media of any type or placed in computer networks, which are reproduced with the help of electronic digital technical means and are necessary for the effective organization of the educational process, in the part concerning its filling with high-quality educational and methodical materials. This highlights the problem of training primary school teachers in the context of the formation of his subject, methodological and psychological bases of readiness to use ESD in professional activities.

The choice of methodological basis is necessarily associated with specific interrelated methodological approaches, which allow to determine ways to study the process of training primary school teachers. Therefore, given the subject of the study, we consider it appropriate to rely on the following set of approaches: professionally personal, systemic, activity and synergetic.

The professional-personal approach includes the development of a general strategy for the training of a modern primary school teacher by means of ESD. The system approach promotes the organization of professional training of future primary school teachers to use ESD as a holistic pedagogical process, characterized by structure, hierarchy and interdependence with the professional environment and the demands of modern information society. Tool skills become an integral part of the training of future primary school teachers, as the use of ESD tools creates the conditions for independent, active learning of new experiences. Management of the learning process should be technological, because the personal development of the student involves the ability to use specialized ESD to solve the tasks facing the future specialist. Therefore, professional development requires the active use of modern ESD, the development of pedagogical technologies for their use.

Key words: *primary school teacher, professional training, electronic educational resources, methodological approaches.*